

AZERBAJYCAN'IN İŞGAL ALTINDA BULUNAN UNUTULMUŞ EKSKLAVLARI

Burak Çalışkan

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak. "Azerbaycan'ın İşgal Altında Bulunan Unutulmuş Eksklavları". İNSAMER, 14.10.2020.

 Analiz

Sovyetler Birliği'nin böl-parçala-yönet anlayışıyla etnik ve sosyal uyumsuzluklardan yararlanarak yapay sınırlar inşa etmesi, günümüzde Post-Sovyet ülkelerinde yaşanan karmaşık sınır problemlerinin de temelini oluşturmaktadır. Tartışmalı sınırların yanında, bu bölgelerde bulunan eksklav alanlar da zaman zaman çatışmalara hatta daha büyük savaşlara sebep olabilmektedir. Eksklav tabiri bir devletin topraklarının bir bölümünün, başka bir devletin toprakları nedeniyle ayrılmış olması durumunu tanımlamaktadır.

Özellikle Fergana Vadisi başta olmak üzere Orta Asya'da bulunan karmaşık sınır problemleri, Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında yoğunlaşmaktadır. 27 Eylül'de Azerbaycan ve Ermenistan arasında başlayan çatışmalar Dağlık Karabağ ve 7 rayon¹ çevresinde devam ederken, Nahçıvan gibi Azerbaycan ile sınırları bulunmayan eksklav bir bölge de daha fazla gündeme gelmektedir.

Buna rağmen Karabağ ve 7 rayonun dışında Ermenistan işgali altında olan Azerbaycan'ın diğer küçük eksklavları ise geri planda kalmaktadır.

Nahçıvan

Dağlık Karabağ'daki çatışmaların yoğunluğu arttıkça dünya kamuoyunda daha popüler hale gelmeye başlayan Nahçıvan'ın Türkiye, İran ve Ermenistan ile sınırı bulunurken, Azerbaycan ile sınırı yoktur. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin otonom bir bölgesini teşkil eden Nahçıvan, 1924 yılında Zengevur bölgesinin Azerbaycan'dan alınıp Ermenistan'a verilmesiyle anakara ile bağlantısı kesilmiş ve bir anklav haline gelmiştir.

Türkiye'nin de Nahçıvan ile olan ilişkileri oldukça dikkat çekicidir. 1921 yılında Türkiye ile SSCB arasında gerçekleştirilen Kars Antlaşması'na göre bölgeye üçüncü bir tarafın saldırması halinde Türkiye'nin duruma

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

müdahale etme hakkı bulunmaktadır. 1932 yılında Ankara ve Tahran arasında yapılan stratejik toprak değiş tokuşunun ardından Türkiye, Nahçıvan ile 17 km'lik bir sınıra sahip olmuştur. Onun öncesinde Türkiye'nin de bölgeyle sınırı bulunmamaktadır. 1992 yılında Ermenistan'ın Nahçıvan'ı işgal etme tehdidi karşısında Türkiye'nin Kars Antlaşması'nı gündeme getirmesi ise geçmişte de günümüzde de caydırıcı bir etki yaratmaktadır.

Kuvvetleri tarafından işgal edilen yerleşke, tahrip olmuş ve bölgede bulunan Azerbaycan nüfusu sınır dışı edilmiştir.

Şeker kulesi, Katır köprüsü, Kazım köprüsü gibi Azerbaycan Türklerine ait pek çok tarihi eser barındırır bölge, eski bir Türk yerleşimidir. Günümüzde Ermenistan'ın Tavuş bölgesinin içinde kalan Yukarı Eskipara'da yaklaşık 650 kişi yaşamaktadır.

Berhudarlı

Azerbaycan'ın Kazah Rayonu'na bağlı bir bölgedir. Berhudarlı Azerbaycan toprakları ile bağlantısı olmayıp, tamamen Ermenistan toprakları içinde bulunan eksklav bir alandır. Yüzölçümü yaklaşık 22 kilometrekare olan bu bölge, 1992 yılından itibaren Ermenistan işgali altındadır. Ermenistan'ın Tavuş vilayetinin bir parçası olarak yönetilen bölgeye, işgal sonrası

Ermeni nüfus yerleştirilmiştir. 16. Yüzyılda inşa edilen Azerbaycan yurdunun, günümüzdeki nüfusu yaklaşık 450'dir.

Sofulu

Azerbaycan'ın Kazah Rayonu'na bağlı bir bölge olan Sofulu, Berhudarlı ile sınırdadır. Azerbaycan anakarası ile bağlantısı olmayan bölge, Ermenistan toprakları içinde bulunan bir eksklav alandır. Yüzölçümü yaklaşık 40 kilometrekare olan Sofulu, 1992 yılında Ermenistan Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Bölgenin günümüzdeki nüfusu yaklaşık 200'dür.

Kerki

Kerki, Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Sederek Rayonu'na bağlı bir bölgedir. Bu bölgenin Azerbaycan toprakları ile

Azerbaycan'ın Unutulan Eksklavları

Nahçıvan Azerbaycan'ın popüler ve büyük bir eksklavı olarak değerlendirilmektedir. İşgal altındaki Dağlık Karabağ ve 7 Rayon ile birlikte pek çok siyasi gündemin de konusunu oluşturmaktadır. Ancak bu problemlili alanların dışında Azerbaycan'ın Ermenistan işgali altında bulunan farklı eksklav alanları da bulunmaktadır.

Yukarı Eskipara

Yukarı Eskipara, Azerbaycan'ın Kazah Rayonu'na bağlı bölgenin adıdır. Yüzölçümü yaklaşık 37 kilometrekare olan bu bölgenin Azerbaycan toprakları ile bağlantısı bulunmamaktadır. Yukarı Eskipara, tamamı Ermenistan toprakları içinde kalan eksklav bir bölgedir. 1992 yılında Ermenistan Silahlı

bağlantısı olmadığı gibi Nahçıvan ile de yoktur. Tamamen Ermenistan toprakları içinde kalan eksklav bir alandır. 1990 yılında Ermenistan tarafından işgal edilen köyün adı, Erivan yönetimi “Tigranashen” olarak değiştirmiştir. Stratejik Erivan-Jermuk karayolunun yakınında bulunan bölgenin yüzölçümü, yaklaşık olarak 19 kilometrekaredir.

İşgal sonrası bölgede bulunan Azerbaycan Türkleri mülteci konumuna gelmiş ve Nahçıvan’ın Kengerli Rayonu’nda “Yeni Kerki” adındaki bölgeye yerleştirilmişlerdir. Günümüzde bölgede yerleşim bulunmamaktadır.

İki İsimli Eksklav

Azerbaycan’ın Ağstafa Rayonu’na bağlı Yaradullu köyünün paralelinde bulunan isimli iki tarım arazisi de Azerbaycan eksklavı olarak geçmektedir. Bu alanlar da Ermenistan işgali altındadır.

Ermenistan Eksklavı: Başkend

Başkend, tamamı Azerbaycan toprakları ile çevrili bir Ermenistan eksklavıdır. Yüzölçümü yaklaşık olarak 35 kilometrekare olan bölge, günümüzde Azerbaycan’ın Gedebey Rayonu’na bağlıdır.

Karabağ Savaşı sırasında Ermeni ordusu, bu bölgeyi Gedebey ve Tovuz’daki bazı köylere ateş etmek için kullanmıştır. Başkend’i askeri bir yığınak haline getiren ve bu bölgeden sivil

halka yönelik saldırılar düzenleyen Ermeni ordusu, bölgeyi anklav durumundan çıkartarak Ermenistan ile birleştirmeyi amaçlamıştır. 1991 yılından itibaren Ermeni saldırıları ile pek çok Azerbaycanlı hayatını kaybederken, 1992 yılında karşı bir hamle ile Azerbaycan bölgenin kontrolünü sağlamıştır.

Uluslararası Hukuktan Doğan Haklar

Dağlık Karabağ ve 7 Rayon’da otuz yıldır devam eden işgal o kadar önemlidir ki yukarıda bahsedilen diğer Azerbaycan toprakları geri planda kalmaktadır. Ancak uluslararası hukuka göre bu bölgeler de Azerbaycan toprağı sayılmakta ve Ermeni işgali bu alanlarda da devam etmektedir. Bu bahsedilen eksklavlar, çok ufak toprak parçaları gibi gözükse de Azerbaycan’ın mülküdür ve oldukça stratejik öneme sahiptirler. Ayrıca işgalle birlikte bu bölgelerden çıkarılan Azerbaycan sakinlerinin de hakları gasp edilmiştir.

Azerbaycan ordusu Dağlık Karabağ ve 7 Rayonu işgalden kurtarmak adına sahada önemli bir mücadele sergilerken, topraklarını geri almak adına uluslararası müzakerelerde de bulunmaktadır. Bu noktada işgalin sadece Karabağ ve 7 Rayon üzerinde devam etmediği Azerbaycan’ın diğer eksklavlarının da işgal altında olduğunun daha fazla gündeme gelmesi, Bakü’nün haklı mücadelesinde elini güçlendirecektir.

Sonnotlar

¹ Dağlık Karabağ haricinde Ermenistan işgali altında Azerbaycan’a ait 7 rayon bulunmaktadır. Bunlar Kelbecer, Lâçin, Kubatlı, Fuzuli, Zengilan, Ağdan ve Cebrail’dir.